

J. L. Fischer

Bolševismus a intelektuálové
(Nové Čechy 1919, s. 359-362)

Zmatky a bouře ruského moře se ustalují. My vidíme dosud jen záplavy mlhy, pohlédneme-li na východ, za nimiž se ztrácí pevná země. Tušíme spíše zrání plodu, než abychom je znali: a buď je přeceňujeme či nedoceňujeme. Víme pouze, že naší první povinností je shlédnout ustalující se pevninu *vlastníma očima*, prozkoumat ji, jak se zkoumají země nově nalezené, a zdarma přijat, co jinde vykupovali záplavami krve a hrůzy: učit a poučit se.

Slyšíte u nás velmi často: že oč mohlo se Rusko pokusit cestou experimentu, by nás zavraždilo hospodářsky i politicky. Přiznává i střed sociální demokracie, přizná každý, kdo není šilencem. Nemohu však nevidět, že každý *zásadní* pokus o krok k přeměně dnešního společenského řádu, ať *by byl* předem sebestopracovanější i nejvíce promyšlen (a *musí* jím být, nechceme-li následovat diletantsky vražedného vzoru ruského), neobejde se bez dočasného zakolísání a větší či menší anarchie správní i výrobní. Vidím v tom jen nutný doprovod *všeho* vývoje, spolu i cenu výkupní, za kterou jej možno uskutečnit. Konzervativní strany u nás (třeba by vás hlasitě ujišťovaly, že konzervativní nejsou) hrozí se i této ceny, považující za uskutečnitelný vývoj povlovný a *bez* otřesů. Důvod, proč část české inteligence, kterou by bylo lze jen neprávem nazvat konzervativní, se přiklání k této ideologii klidného vývoje, je povýtce *mravní* povahy: hrozí se živelných výbuchů (předcházejících) a jednostranných opatření (provázejících a následujících po všech revolucích); hrozí se taktiky revoluční, tím spíše, že tato sama zůstává vždy jen *negativní*, bořivou, nikdy nebudující, zač vlastně bojuje; hrozí se naprosté *dezorientace*, nevidouc nikde formy již hotové, v které by se vtělil budoucí řád společenského soužití. A byli bychom na omylu, kdybychom chtěli tvrdit, že ruská revoluce námitky inteligence zeslabila či dokonce odstranila. Právě naopak.

Program ruské revoluce (bezhlavě-fanaticky přejatý i Třetí internacionálou moskevskou) značí v podstatě radikální marxismus, zatěžkaný všemi jeho hrubými omyly a jednostrannostmi. *Průběh* její je v neposlední řadě pronikavou kritikou původního programu a jeho *odmítnutím*. *Síla* její v tom, že zavčas dovedla postřehnout své chyby a snažila se je paralyzovat: v tom současně je i velikost

Leninova. Fakt, že dnes Lenin, největší radikál kdys, stojí na pravém křídle, znamená sice zapření vlastní taktiky, ale nikdy smrt socialismu. Naopak: dvouleté trvání sovětové republiky v poměrech nejnepříznivějších dokazuje jeho ohromnou nosnost. Zmoudření Leninovo pak má a mělo by být poučením všem, kteří i nadále neochvějně přísahají na program včerejška.

Z velkého množství problémů bolševismem nadhozených, řešených, špatně řešených či vůbec neřešených chci se dotknout jednoho (nejbolavějšího snad bodu všeho socialismu): poměru bolševismu k intelektuálům.

Marxistické třídění společnosti na dva tábory: buržoazie a proletariátu neponechávalo místa pro ty, kteří nezapadli přesně do žádného z obou: pro intelektuály. Na jedné straně byli pracovníky, namnoze v poměru námezdním, na druhé straně však lišili se ostře od pracovníků rukou celým způsobem života, který je přikláněl spíše k buržoazii; a na její straně --- nač to nepřiznat --- stáli z větší části i svými sympatiemi. Ptáme-li se po příčinách: tkvěly v příkrém rozdílu intelektuální vyspělosti na jedné a kulturní zanedbanosti na druhé straně.

Bylo proto jen přirozeno, když proletariát začal se hlásit o svá práva, viděl, že stojí osamocen; že může spoléhat pouze na sebe; že jeho silou je jeho početnost tehdy, když je organizován. Za pomoci *intelektuálů*, oddaných zcela jeho věci, vybudoval si instituce a organizace, přejal taktiku, která mohla a *musila* být jen *jeho* taktikou: tož taktikou *třídního* boje; přejal s ní morálku, která mohla a musila být jen *jeho* morálkou: tož *morálkou třídní*. O ně se opíraje, zahájil boj o svá práva: drsný, odhodlaný a vytrvalý. Vítězil i podléhal v šarvátkách, bojích, stávkách, revolucích. A všem ideologům, kteří s vysokou pózou vysoké morálky odsuzují taktiku třídního boje i morálku třídní, bych rád připomenul jen jedno: že proletariát byl na svou osamělou, třídně přesně ohraničenou výspu *vyštván*, v neposlední řadě jimi samými. Je-li na čí straně hledat cestu zpět, jistě ne na straně proletariátu.

Pro ty, kteří snili o novém útvaru společnosti, kteří dusili se imoralitou starých řádů, kteří trpěli utrpením otroků --- proletariát byl *jedinou* mocí, která mohla rozvrátit dnešek. Ale aby její práce byla plodnou, musila i dovést na troskách budovat nový zítřek. Nedovede-li, její revoluční odvaha je vyplývána.

Tragickým omylem vůdců revoluce (a nejen ruské) bylo, že proletariát dovede být i tvůrcem. Lenin, představitel ruské revoluce, její pilíř a udržovatel, sám

intelektuál neobyčejně bystrý, odkojený a zcela prosáklý ideologií Marxovou, spojoval svou víru v tvořivé schopnosti proletariátu s vášnivou nenávisť proti intelektuálům. Jemu inteligence byla pouhým přívěskem buržoazie, který pracuje pro ni, dokud je při moci, a který přesune se automaticky na stranu proletariátu, jakmile k moci přijde on. Dav se zlákatí předpokladem Marxovým o zmechanizování výroby a o automatickém chodu industriálních podniků, byl přesvědčen, že práce intelektuálů redukuje se na pouhý záznam, registrování a kontrolu, jednoduché funkce, které zastávat může každý, znalý čtení a písma. Vyvodil z toho zbytečnost odborné průpravy, spolu zbytečnost zvláštní kasty specialistů, zúžil veškeru duševní práci na strojový mechanismus, honorovatelný stejně jako každý jiný, eliminoval fakt i nezbytnost osobní iniciativy, dal --- ve svých očích --- oprávnění existenci rad dělníků, vojáků a sedláků, schopných vést veškeru administrativu politickou i hospodářskou. Přiklonil se k postulátu primitivní demokracie, chápe sám život primitivně a v primitivním utváření. Měl před očima velkolepý plán sevřené centralizace výroby i spotřeby a odstupňovaná hierarchie rad měla fungovat jako správní aparát, regulující hospodářský život na podkladě komunistickém. Domníval se v týchž radách nalézt náhradu za parlament, vida v jejich pružnosti a velké hybnosti záruku demokracie širší, než jakou skýtá onen; nadav je současně velkými právy, domníval se překlenout a odstranit rozdíl mezi mocí legislativní a exekutivní.

Vratké základy jeho předpokladů musily být odkryty, jakmile bořivá činnost rozpoutané soldatesky a fanatických mas měla přejít v činnost pozitivní. Musilo se ukázat, že komplikovanost života vysmívá se drze primitivním schématům zaníceného ideologa; že čelit jí dovede jedině pronikavé *vědění*; že posléze proletariát svými rukama nikdy nenahradí mozek intelektuálů. A tyto (zařazené původně až do třetí kategorie vyživovací) musil Lenin získávat zpět. Mnozí se dali koupit, potvrzující jen pravdivost toho, co o nich kdysi Lenin řekl; mnozí vyčkávali nerozhodně, přihlížejíce k bratrovražednému boji; nejpevnější z nich pustili se v boj proti revoluci, a nejčestnější, vidouce proti komu vlastně bojují a na čí straně, přešli dobrovolně do tábora revoluce, aby ji podepřeli svým *věděním*. Současně vyvinula vláda nejintenzivnější činnost, aby překonala kulturní zanedbanost širokých mas: to v době, kdy bolševismus byl nucen bojovat na mnoho stran, aby uhájil svou pouhou existenci. A slova Bullittovy zprávy, že bolševická vláda za dvě léta svého trvání

vykonala pro pozdvižení kulturní úrovně lidu více než carská za padesát let, zůstanou vždy světlým pomníkem v černé kronice revolučních let.

Pro nás zůstává ruská revoluce vážným mementem na obě strany: našim zastáncům *programu* ruské revoluce, aby poznali, že bez inteligence mohou sice přivodit pád dnešního řádu, natropit bezměrných škod, zničit, co bude znova třeba stavět, že však sami nikdy nevytvoří řád nový; naší inteligenci, že úzkostným zacpáváním si uší před pouhým zvukem slova "bolševismus", pseudo-aristokratickým či pseudo-morálním prcháním před proletariátem a jeho požadavky, podporuje příchod revoluce ve formách nejbrutálnějších, že i ona se musí učit, *chtít* učit, a mít *odvahy* dost zúčtovat s dneškem bez sentimentalit.

Naše inteligence je to, která stojí před zkouškou státníkovou, ne proletariát. *Ona* musí být vidoucí, a běda *všem*, nebude-li jí. Neboť: "Mnoho musí ještě pracovat lid, aby dosáhl uvědomění své vlastní osobnosti, svého lidského důstojenství, zocelen a očištěn musí být tento lid pomalým ohněm kultury od otroctví, které v něm bylo vypěstováno. Zase kultura? Ano, opět kultura. Neznám ničeho jiného, co by spasilo naši vlast před zhoubou. A jsem přesvědčen, že my všichni neprožili bychom takového množství ohavností, jaké teď prožíváme, kdyby ona část inteligence, která bojíc se zodpovědnosti a vyhýbajíc se nebezpečí, poschovávala se kdesi a zahálí, utěšujíc se kritizováním událostí, kdyby tato inteligence hned v prvních dnech svobody byla se pokusila uvést v chaos probuzených instinktů jiné principy, snažila se vzbudit city jiného pořádku. Není-li revoluce schopna, aby ihned rozvila v zemi usilovnou kulturní tvůrčí činnost --- tedy z mého stanoviska je revoluce neplodná, nemá smyslu a my jsme národ --- neschopný života." (Gorkij v Nečasových úvahách)